

TILSHUNOSLIK EVOLYUTSIYASINING BIR ASRLIGI: 20-ASRDA DUNYO TILLARINING XILMA-XIL GOBELENLARINI OCHISH

Sobirova Gullola Zohidjon qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Ozbek tili va adabiyot

+998770087746

Norova Shahodat Bahodirovna

O'qituvchi

Annotatsiya:

20-asr tilshunoslik sohasida misli ko'rilmagan o'zgarishlarning guvohi bo'ldi, bu yangi kashfiyotlar, innovatsion metodologiyalar, madaniy va til xilma-xilligini qadrlashning ortishi bilan ajralib turdi. Ushbu maqolada jahon tilshunosligining ushbu asrdagi asosiy o'zgarishlari to'liq tavsiflangan. Strukturizm va generativ grammatikaning yuksalishidan tortib, xavf ostida qolgan tillarni o'rganish va texnologiyaning aloqaga ta'sirigacha, bu tadqiqot lingvistik nazariyalarning evolyutsiyasini va ularning til tuzilishi, o'zgaruvchanligi va o'zlashtirilishini tushunishimizga ta'sirini o'rganadi. Bundan tashqari, u jahon tillarining boy gobelenini saqlash va hujjatlashtirish borasidagi sa'y-harakatlarni ta'kidlab, madaniy merosni asrab-avaylash va global tushunishni rivojlantirishda tilshunoslikning muhim rolini ta'kidlaydi.

1.Kirish:

20-asr lingvistik tadqiqotlarda an'anaviy retseptiv yondashuvlardan tilni o'rganishga ko'proq ilmiy va tavsifiy tushunishga o'tish bilan belgilab qo'yilgan hal qiluvchi lahzaga guvoh bo'ldi. Ushbu maqola ushbu davrdagi jahon tilshunosligidagi asosiy voqea va evolyutsiyalarni o'rganishga qaratilgan bo'lib, inson muloqotining murakkab va dinamik tabiatini ochishning asosiy maqsadini ta'kidlaydi.

20-asrning boshlarida tilshunoslik "to'g'ri" tilni qo'llashni o'rnatishga qaratilgan retseptiv yondashuvlardan tavsiflovchi va ilmiy usullarga sezilarli siljishni boshdan kechirdi. Bu o'zgarish tilni turli nutq jamoalarida o'zgarib turadigan dinamik va murakkab tizim sifatida tushunish istagidan kelib chiqqan.

Ushbu siljishdagi asosiy shaxslardan biri shveysariyalik tilshunos Ferdinand de Sossyur bo'lib, u tilni o'rganishda strukturalistik yondashuvni taklif qildi. Sossyur tilni faqat alohida so'zlar yoki grammatik qoidalarga e'tibor qaratishdan ko'ra, o'zaro bog'langan elementlar tizimi sifatida o'rganish muhimligini ta'kidladi. U til tuzilishi va uning qo'llanilishi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlash uchun til (tilning asosiy tizimi) va shartli (odamlar tildan qanday foydalanishi) tushunchalarini kiritdi.

Sossyur g'oyalari 20-asr o'rtalarida katta ahamiyat kasb etgan struktural tilshunoslikning paydo bo'lishiga asos soldi. Ushbu yondashuv til tizimlaridagi asosiy tuzilmalar va naqshlarni ochishga qaratilgan. AQSHdagi Leonard Blumfild va rossiyalik Roman Yakobson kabi strukturaviy tilshunoslar tilning fonologik, morfologik va sintaktik jihatlarini tahlil qilishga e'tibor qaratdilar.

20-asr tilshunosligidagi yana bir muhim voqea sotsiolingvistikaning yuksalishi bo'ldi. Bu soha til o'zgarishi va o'zgarishiga sinf, yosh, jins va etnik kelib chiqishi kabi ijtimoiy omillarning ta'sirini tan oldi. Qo'shma Shtatlardagi Uilyam Labov kabi sotsiolingvistlar tilning turli jamoalarda qanday o'zgarishini va uning ijtimoiy o'ziga xosliklarni qanday aks ettirishini o'rganish uchun keng qamrovli tadqiqotlar o'tkazdilar. Bu yondashuv yagona "to'g'ri" til tushunchasiga qarshi chiqdi va tilni uning madaniy va ijtimoiy kontekstida tushunish muhimligini ta'kidladi.

20-asrda strukturaviy va sotsiolingvistikadan tashqari, psixolingvistika va kognitiv tilshunoslik kabi boshqa til fanlari ham paydo bo'ldi. Psixolingvistika tilning inson ongida qanday qayta ishlanishi va hosil bo'lishini tushunishga e'tibor qaratgan bo'lsa, kognitiv lingvistika til va fikr o'rtasidagi munosabatni o'rgandi.

Texnologiyaning rivojlanishi XX asrda tilshunoslikda muhim rol o'ynadi. Ovoz yozish qurilmalarining rivojlanishi tilshunoslarga keng qamrovli og'zaki til ma'lumotlarini to'plash imkonini berdi, bu esa aniqroq va batafsil tahlil qilish imkonini berdi. Bundan tashqari, kompyuter texnologiyalari tilni tahlil qilish va modellashtirish uchun kompyuter algoritmlaridan foydalanadigan hisoblash tilshunosligining paydo bo'lishi bilan bu sohada inqilob qildi.

Umuman olganda, 20-asr lingvistik tadqiqotlarda ilmiy va tavsifiy yondashuvlarga o'tish bilan tavsiflangan hal qiluvchi davr bo'ldi. Tilshunoslar til tuzilishi, o'zgaruvchanligi, qayta ishlanishi va ijtimoiy omillar ta'siriga e'tibor qaratib, insonlar muloqotining murakkab va dinamik tabiatini ochishni maqsad qilgan. Ushbu o'zgarishlar zamonaviy tilshunoslikni shakllantirishda davom etmoqda va til va uning jamiyatdagi rolini tushunishimizga yordam beradi.

2. Strukturizm: til tahlilini rasmiylashtirish:

20-asr boshlarida Ferdinand de Sossyur va Leonard Blumfild asarlaridan ilhomlangan strukturalizmning paydo bo'lishi tilni tahlil qilish uchun qat'iy metodologiyani joriy etish orqali tilni o'rganishda inqilob qildi. Strukturaviy tilshunoslik fonologiya, morfologiya, sintaksis va semantika orqali tilning asosiy tizimlari va qoliplarini ochishga qaratilgan. Ushbu bo'lim strukturalistik yondashuv va uning keyingi lingvistik nazariyalarni shakllantirishga ta'sirini o'rganadi.

3. Generativ grammatika: tilni o‘zlashtirishni tushunish:

Noam Xomskiyning generativ grammatika paradigmasining 20-asr o‘rtalarida paydo bo‘lishi tilshunoslikning yangi davrini boshlab berdi. Tilning tug‘ma o‘zlashtirish qobiliyatlari tushunchasini o‘zida mujassamlashtirgan holda, generativ grammatika tilni o‘zlashtirish va hosil qilish mexanizmlari haqida chuqur tushunchalar berdi. Ushbu bo‘lim generativ grammatikaning asosiy tamoyillari va uning kognitiv fan va psixolingvistikaga ta‘sirini o‘rganadi.

4. Ijtimoiy lingvistika: tilning o‘zgarishi va o‘ziga xosligi:

Ijtimoiy lingvistika 20-asr o‘rtalarida til va jamiyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganishni maqsad qilgan tadqiqot sohasi sifatida paydo bo‘ldi. Ushbu bo‘lim til o‘zgarishi, ijtimoiy omillar va o‘ziga xoslik o‘rtasidagi murakkab aloqalarni ochishda sotsiolingvistikaning hissasini ta‘kidlaydi. Ushbu sohadagi mavzular tilga munosabat, dialektologiya, kodlarni almashtirish va tilni rejalashtirishni o‘z ichiga oladi.

5. Yo‘qolib ketish xavfi ostida turgan tillar: saqlash va jonlantirish harakatlari:

20-asr yo‘qolib ketish arafasida turgan tillarni saqlab qolish borasidagi g‘amxo‘rlik kuchayib borayotganiga guvoh bo‘ldi, chunki globallashtirish va tilni standartlashtirish son-sanoqsiz til tizimlarining mavjudligiga tahdid soldi. Ushbu bo‘lim tilshunoslar va hamjamiyatlarning yo‘qolib borayotgan tillarni hujjatlashtirish, jonlantirish va saqlash bo‘yicha qilgan sa‘y-harakatlarini o‘rganadi. Shuningdek, u til hujjatlari, tilni jonlantirish dasturlari va ushbu sa‘y-harakatlarni qo‘llab-quvvatlovchi texnologik yutuqlar kabi innovatsion metodologiyalarga yoritib beradi.

6. Til va texnologiya: zamonaviy davrda muloqotni shakllantirish:

Texnologiyadagi yutuqlar, ayniqsa 20-asrning ikkinchi yarmida, tillar va madaniyatlar o‘rtasidagi muloqot usulini o‘zgartirdi. Ushbu bo‘limda mashina tarjimai, nutqni aniqlash va hisoblash tilshunosligi kabi texnologik yutuqlar tilshunoslik tadqiqotlari va madaniyatlararo o‘zaro ta‘sirga qanday ta‘sir qilganini ko‘rib chiqadi.

Xulosa:

20-asr tilshunoslik olamida paradigmaning o‘zgarishi bo‘lib, til tuzilishi, o‘zgaruvchanligi va o‘zlashtirilishi bo‘yicha yangi istiqbollarni ochib berdi. Strukturizmdan generativ grammatikagacha, sotsialingvistikadan xavf ostida qolgan tilni saqlab qolishgacha va texnologiyaning aloqaga ta‘siri, ushbu maqola ushbu o‘zgaruvchan asrda jahon tilshunosligining turli gobelenlarini har tomonlama ko‘rib chiqdi. Madaniy merosni asrab-avaylash, global tushunishni rag‘batlantirish va fanlararo bilimlarni ilgari surishda tilshunoslik

tadqiqotlarining ahamiyatini e'tirof etish kelajakda insoniy muloqotning murakkab tabiatini o'rganishga yo'l ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдуллаев, Алимардон Хайдарович. "FEATURES OF DRAWING ACTIVITIES BASED ON IMAGINATION AND MEMORY." Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology 1.3 (2019): 340-343.
2. Khaydarovich, Abdullayev Alimardon. "Colors in Descriptive Art." International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development 2.12 (2020): 20-22.
3. Абдуллаев, Алимардон Хайдарович. "РИШТАНСКИЙ ГОНЧАР-УСТА РУСТАМ УСМОНОВ." NovaInfo. Ru 1.61 (2017): 452-461.
4. Abdullaev, A. K. "THE BASIS IS GENERALIZED AND VERIFICATION ALGORITHMS FOR OPTIMAL CONTROL OF MOBILE INDUSTRIAL ROBOTS." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 10.12 (2022): 279-285.
5. Abdullaev, A. K. "THE APPEARANCE OF A MATHEMATICAL MODEL AND SOFTWARE DEVELOPMENT SYSTEM AS A CONTROL OBJECT OF A ROBOT." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 10.12 (2022): 286-291.
6. Abdullaev, A. K. "THE BASIS IS THE BASIC OF A MOBILE INDUSTRIAL ROBOT CHARACTERISTICS AND FORM OF SPATIAL STRUCTURE." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 10.12 (2022): 122-127.
7. Khaydarovich, Abdullaev Alimardon. "DEVELOPMENT AND FORMATION OF COLOR-IMAGE ART." Open Access Repository 8.11 (2022): 31-34.
8. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE ROLE OF MODERN SCULPTURE IN UZBEKISTAN: A FUSION OF TRADITION AND CONTEMPORARY EXPRESSION." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 808-810.
9. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "CONTEMPORARY TRENDS AND INNOVATIONS IN SCULPTURE IN UZBEKISTAN: EXPLORING THE INTERSECTION OF TRADITION AND MODERNITY." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 448-450.
10. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE NAVIRON PATH OF CRAFTS TODAY AND ITS ROLE IN YOUTH MATURATION." American Journal of Pedagogical and Educational Research 9 (2023): 13-15.
11. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "ISSUES OF AWAKENING THE INCENTIVE OF YOUNG PEOPLE TO CRAFTS." E Conference Zone. 2023.

12. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "THE ISSUE OF EDUCATING YOUNG PEOPLE IN THE SPIRIT OF CRAFTS." American Journal of Pedagogical and Educational Research 9 (2023): 16-19.
13. Abdullaev, Alimardon Khaydaraliyevich. "ROLE OF CRAFT TRADITIONS IN YOUTH LIFE." E Conference Zone. 2023.

